

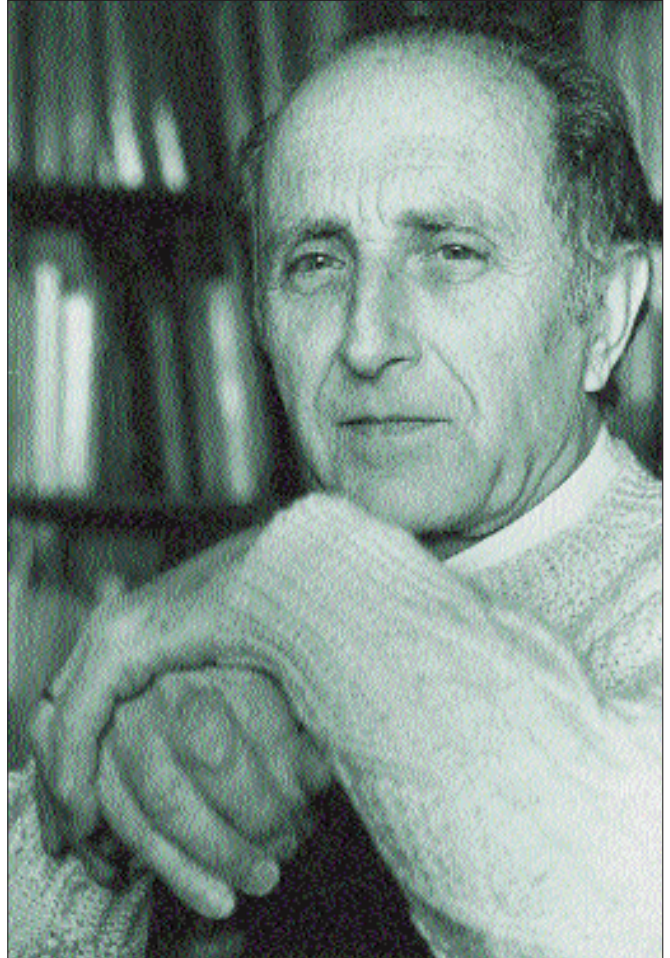
# Grafia fonològica enfront de grafia etimològica

Una entrevista feta a Jacme Taupiac, amb original occità traduït al català per Mélanie Laupies

Jacme Taupiac va néixer en 1939 a la casa d'En Long, a Gimat, prop de Bèaumont-de-Lomanha (a la Lomanha Oriental, al nord-est de Tolosa de Llenguadoc), en un ambient on gairebé tothom parlava l'occità de Gascunya. Fou escolaritzat a Gimat i també a Bèaumont-de-Lomanha i a Montalban. A Tolosa va seguir cursos de Josep Salvat i del gran dialectòleg Joan Seguí (Jean Séguy). Va fer una llicenciatura d'espanyol a Tolosa i a Grenoble, obtingué el diploma universitari d'estudis occitans (DUEO) a la universitat de Tolosa – Lo Miralh en 1985 i en 1987 va obtenir un diploma d'estudis aprofundits (DEA) sobre la fonologia de l'occità *lomanhòl* sota la direcció del professor Xavier Ravier. Després d'una carrera passada a ensenyar l'espanyol, l'occità, el català i la lingüística occitana dins l'ensenyament secundari a Montalban i en el superior a Tolosa, es consagrà a temps ple, a partir de 1999, a treballs de lingüística occitana.

FOTO: JEAN-CLAUDE MARTINEZ (BESIÈRS, 2005)

Jacme Taupiac



–De què parleu en el vostre llibre, *L'occitan escrich*, que acaba de sortir?

–Parlo dels principis bàsics de la grafia de totes les llengües del món i sobretot dels que hi ha en la base de la grafia de l'occità. *L'occitan escrich* és, doncs, un llibre que tracta un tema completament diferent de *L'occità modern* publicat en 2001.

–Alguns van dir, llavors, que en Taupiac havia fet una reforma gràfica de més, i se'n planyien.

–Eren persones que havien fet una lectura molt superficial de *L'occità modern*. Jo no parlava de la grafia sinó de la forma de milers de mots de formació culta. Explicava, per exemple, que una forma com *lo paquidèrm*, preconitzada en la gramàtica d'Alibert de 1935, era «antifonològica», és a dir, impronunciable en la immensa majoria

dels nostres parlars. Nosaltres no tenim ni una sola paraula que acabi en vocal + r + m. Així, doncs, l'única forma possible és «*lo paquidèrme*». Explicava també que unes formes com *lo vèrbe*, *la catalògue*, *lo filosòfe* es troben també en el nostre occità medieval, en una època que és impensable creure que aquell final en -e pogués venir d'una influència francesa.

En conseqüència, tant l'occità de l'edat mitjana com l'occità modern justifiquen que utilitzem les formes *los paquidèrmes* i *los vèrbes*, en lloc de les formes *los paquidèrms*, *los vèrbs*, que no es poden pronunciar d'altra manera que [lus pakidèrs], [luz bèrs]. No hem de confondre l'occità amb «lo volapuc». Ho torno a dir: passar de *paquidèrms* a *paquidèrmes* i de *vèrbs* a *vèrbes* no té res a veure amb una reforma ortogràfica. És una qüestió de

morfologia.

Per contra, en *L'occitan escrich* reconec que parlo de grafia.

–Quins són els «principis que hi ha en la base de la grafia de totes les llengües del món»?

–Donar una resposta que pugui ser entesa per tothom, incloent-hi els qui no són especialistes lingüístics, és una mica difícil. Cal saber que per a escriure el xinès i per a escriure l'occità no apliquem els mateixos principis.

El principi que hi ha en la base de l'escriptura de llengües com el xinès o el japonès és escriure mots. Cada caràcter representa un mot. I el caràcter que representa el mot *gos* és diferent del que representa el mot *gat*. És una escriptura *logogràfica*, és un sistema molt complicat. Però, quan se sap llegir, és molt més ràpid que no pas

fer-ho en anglès, en francès o en occità.

L'escriptura de les nostres llengües europees, com ara el grec, el rus, l'espanyol o l'occità, es basa en el principi d'escriure fonemes i no sons. Les nostres escriptures no són més o menys fonètiques; són sobretot fonològiques.

Per a un especialista, tot això és escandalosament simplificat. Hi ha també uns sistemes que, sense ser logogràfics, com ara l'escriptura xinesa, tampoc no són fonemàtics: no representen fonemes sinó síl·labes. Hi ha també el cas de llengües com l'àrab i l'hebreu que només escriuen els fonemes de consonants i restableixen els fonemes vocàlics en la lectura, una mica com fem nosaltres quan llegim en francès LAIT ECREME o ALLUMETTES DE SURETE, encara que no hi hagi l'accent gràfic. Sabem perfectament que es llegeix *lait écrémé* o *allumettes de sûreté*.

**–Quina diferència hi ha entre una escriptura fonètica i una escriptura fonològica?**

–Són dues coses ben diferents; molta gent les confonia fins no fa gaire, i encara avui hi ha qui les confon. Un exemple us ho farà entendre ràpidament: si diem *tèrra* amb una erra apical forta (el que en francès en diem una «*r roulée*», i que és la erra de l'espanyol «*tierra*») o amb una erra dorsal, que es realitza força més enrere (que és la que en la nostra llengua es diu *èrra grassa*, i que és la erra del francès de París), això fa sons ben diferents; però, el mot occità *tèrra* continua identificable: és el mateix mot amb una altra pronunciació, senzillament perquè es compon dels mateixos fonemes, encara que n'hi hagi un amb realitzacions diferents. La grafia *rr* d'aquelles dues realitzacions és idèntica. Una grafia autènticament fonètica escriu diferentment *tèrra* si és pronunciat amb erra apical, o *tèrra* si és pronunciat amb erra dorsal. Com que la nostra grafia és fonològica, ho escrivim igual.

Per contra, si diem *lo gat* estem parlant de la bèstia que en francès es diu *le chat*, i si diem *lo guit* estem parlant d'una altra bèstia: *le canard*. Això vol dir que en occità tenim el fonema /a/ que es destria del fonema /i/: aquell parell mínim *gat - guit* revela l'existència dels fonemes /a/ ~ /i/.

Una grafia que utilitza un alfabet

(com l'occità) i no pas una llista de *logogrames* (com el xinès) no té pas com a ideal d'ésser fonètica, i encara menys etimològica: el té d'ésser fonològica. És a dir, que si hi ha una correspondència simple entre els fonemes d'una llengua i les lletres que els representen (que s'anomenen *grafemes*), això dona una grafia de bon aprendre, fàcil per als escolars.

En occità escrivim el mateix fonema /f/ inicial, representat pel grafema *f*, dins els dos mots *la física* i *la*



*fidelitat*. Sabem que en francès, per contra, s'escriu atenent a l'etimologia –a l'aristocràcia!–: *l'étymologie, l'acide chlorhydrique, le chrysanthème, l'hippodrome, l'hypophyse*. Què hi perdem a escriure: *l'etimologia, l'àcide cloridric, lo crisantème, l'ipodròme, l'ipofisi*? No hi perdem res i hi guanyem enormement en simplicitat pedagògica. En una llengua com l'occità, que no té grafies etimològiques per als mots d'origen grec, tant més és tingut per culte un mot com més fàcil és d'escriure'l. En francès o en anglès és al contrari, fins al punt que molts estudiants que comencen els estudis de lletres no saben l'ortografia del mot *étymologie*, que en occità no causa cap problema: *etimologia*.

**–Així, doncs, hi ha grafies etimològiques que fatiguen els escolars i grafies fonològiques que són molt lògiques i simples?**

–Efectivament. En francès es tenen molt en compte els mots d'origen grec.

També hi ha les paraules corrents, d'origen llatí com ara *les doigts, les eaux, les feux, les boeufs*, que presenten algunes dificultats gràfiques. Els mots occitans corresponents, *los dets, las aigas, los fuòcs, los buòus*, tenen una grafia considerablement més fonològica i, per tant, més senzilla.

*Le Monde* del diumenge 22 de maig del 2005 parlava del fenomen dels *weblogs*: aquells llocs personals a internet on milions d'adolescents han creat un *espai de debat i d'afirmació de si mateixos*. Diuen tot allò que els passa pel cap i tenen l'audàcia de riure's completament de la grafia francesa oficial i fan servir una manera d'escriure de tendència fonològica, però amb una anarquia total. Això dona: *C toi ke jm; Jsé plu tro koi pensé; C toi le plu bo* (*C'est toi que j'aime; Je ne sais plus trop quoi penser; C'est toi le plus beau*). És ben evident que es tracta d'un anti-conformisme transitori; quan tindran vint-i-cinc anys escriuran com tothom. Però, per a un lingüista, és clar que estan dient *ja en tenim prou* d'un sistema gràfic que estan segurs que mai no arribaran a dominar completament, perquè aquest sistema gràfic és ple d'absurditats. Estan cansats d'intentar aprendre a escriure la llengua francesa. La comtessa portava la crinolina i s'ha posat a fer naturisme!

No sé què passa a Turquia, a Finlàndia, a Iacútia (república de la federació russa on es parla una llengua de la família turca), a casa dels nostres veïns bascos..., però sé que el turc, el finès, el iacut i el basc són llengües amb una grafia fonològica d'una simplicitat meravellosa. En aquestes llengües els mots s'escriuen tal com es pronuncien i es pronuncien tal com s'escriuen. M'estranyaria molt que els adolescents d'aquests països es divertissin esgratinyant gràficament aquestes llengües quan fan servir internet; no tindrien raó de voler simplificar allò que ja no pot ser més senzill. Cal saber, per tant, que hi ha llengües en les quals és difícil d'escriure sense faltes, i n'hi ha d'altres que tenen una grafia perfectament fonològica i, per tant, senzilla.

I ha alguna cosa més greu que això. Dins els països de llengua francesa, molts dels candidats als exàmens de llengua són suspesos perquè no tenen una bona ortografia. Les faltes d'ortografia dels francesos poden ésser la



causa d'abundoses llàgrimes. I al Japó, tots hem sentit a parlar de la pressió terrible que els pares exerceixen sobre els seus fills perquè aprovin els exàmens. Com pertot arreu, en el programa hi tenen les matemàtiques, la informàtica, la física, la química, però també l'escriptura de la llengua nacional. Aquesta és una raó més de la molta fatiga que tenen. Al Japó, els suïcidis entre adolescents són nombrosos.

### –I la nostra grafia occitana, com és?

–En general és bona. No es tracta pas de fer-hi pas cap reforma fonamental.

### –Heu dit que a Turquia els escolars no estan tan afeixugats com a França per a aprendre a llegir i a escriure. Per quina raó?

–Això ve del fet que la llengua turca s'escriu amb una grafia fonològica senzilla, mentre que l'escriptura de la llengua francesa és una de les més complicades del món, almenys per tres raons:

1. És l'única llengua neollatina que no ha simplificat els grafemes de les paraules d'origen grec. Tothom escriu *física* i *filosofia*, de Lisboa a Bucarest, mentre que en francès s'escriu *physique* i *philosophie*. Van haver-hi intents de simplificació al llarg del segle XX. El gran dialectòleg Juli Ronjat és l'autor d'un llibre famós, el títol del qual és *Grammaire istorique des parlers provençaux modernes*, on escriu *le fonème, la théorie, la filologie, l'homme, l'histoire, la hache, la honte*. Calen solament cinc minuts per acostumar-s'hi. Per tant, Ronjat tenia raó. Però l'han deixat de banda.

2. Els casos d'incoherència absurda són nombrosos. Són pocs els qui han pogut ficar-se al cap que, per una banda, cal escriure *s'entre-déchirer* i *s'entre-détruire*, però, per l'altra, *s'entrechoquer* i *s'entrecroiser*; *le porte-monaie* i *le porte-plume*, però *le portefeuille* i *le portemanteau*; *extragalactique*, però *extra-parlamentaire*; *jeûner*, però *déjeuner*; la *grâce* però *gracieux*; la *trappe*, però la *chasse-trape*.

3. Tanmateix, tot això és encara més greu quan la grafia oficial no es correspon amb la pronunciació. Per a indicar que la *g* es pronuncia com la *j*, va seguida de la lletra *e*, com ara *nous mangeons*, i aquí encara raï. Però, en la *gageure*, la *e* té la mateixa funció.

Així, doncs, *gageure* es pronuncia com si s'escriu *\*gajure*. Aquesta és una subtilitat que no sap pas tothom. N'hi ha que fan rimar *gageure* amb *heure*. Cal escriure *assener un coup sur la tête de quelqu'un*, però cal pronunciar com si estigués escrit *\*asséner*. Cal escriure *avènement*, *soulèvement*, però *événement*.

Conclusió de molta gent: «Des del moment que hi ha una tal barreja amb l'ús del guionet i dels accents agut, greu i circumflex, tota norma que tingui la tendència a suprimir guionets i accents és bona. D'accents n'hi ha massa.» És un raonament freqüent, però superficial.

### –Així, doncs, voleu reformar la grafia del francès?

–Reservaré les meves forces per a altres combats. No sóc de l'Acadèmia Francesa i no en seré mai. Però, com molts lingüistes (André Martinet, Robèrt Lafont, Jesús Mosterin), la meva convicció és que la norma gràfica francesa és un drama per a la «francofonia».

Els nens passen a aprendre una ortografia que és un model d'anarquia petrificada, una energia que fóra més útil que esmercessin en alguna altra cosa. Però reformar la grafia del francès implica un reformisme radical que esporugueix tothom. No crec pas que en la República francesa les mentalitats estiguin disposades a passar de la ridícula grafia d'«Ancien Régime», que és socialitzada, a una grafia més fonològica, i doncs, molt més simple.

Amb l'embolic de la construcció de la Unió Europea tenen altres cabres a munyir. El realisme és un immobilisme inconfortable. (Reconec que en 1990 l'Acadèmia Francesa va anar una mica en el sentit de més coherència i de més fonològicitat des del moment en què permeté *événement* i *asséner*, però no va arribar a permetre d'escriure *\*acide cloridrique* en lloc d'*acide chlorhydrique*.)

### –Què és això de la fonològicitat?

–És el fet que una grafia sigui fonològica. Sense donar tants detalls com en *L'occitan escrit*, puc dir que la fonologia enclou tres coses:

1. La grafia correspon a la divisió dels mots en fonemes. Per exemple, tenim el fonema /s/ que es diferencia del fonema /z/: la *raça* (fr. *la race*) ~ *La rasa* (fr. *Il la rase*); les *cauças* (fr. *les pantalons*) ~ *las causas* (fr. *les choses*). Això és el que diu Alibert en la seva crònica *Porguem nòstra lenga* del mes de gener de 1957, en fer-nos escriure *las entre-senhas* (i no las *\*entresenhas* com la *tresena* «la troisième»), codificant així en aquell punt una grafia fonològica. Hi ha lexicògrafs que han reformat Alibert i que escriuen *entresenhas* en un sol mot. M'estimo més (coincidint amb Alibert) Cristian Laus, que en el seu *Dictionnaire occitan-français 2001* escriu *entre-senhas*(s). Si dic *la sola* (fr. *la seule*) o *la sòla* (fr. *la semelle*), la diferència entre la vocal /u/ i la vocal /ò/ es fa posant-hi un accent greu. Es veu, doncs, que en occità un guionet de més o un accent de més pot ésser una aplicació del principi de fonològicitat.

2. La grafia indica el lloc de l'accent tònic. És una realitat desconeguda en la llengua francesa, on l'accent tònic se situa sempre en la darrera síl·laba. Però en occità el lloc de l'accent tònic sobre un mot d'almenys dues síl·labes constitueix una diferència tan pertinent com la diferència entre fonemes. Si dic [lu bézi] vol dir *je le vois*; si dic [lu bezi] vol dir *le voisin*. En el primer cas escriu *lo vesí*; en el segon *lo vesin*. Altres vegades és utilitzant un accent gràfic com indicarem on és l'accent tònic: en *ataqui* (fr. *j'attaque*) no cal escriure-hi cap accent; en *aquí* (fr. *là*) és més pràctic que n'hi hagi un. La nostra tradició és de tenir, per a l'accentuació gràfica, una norma a l'espanyola i a la catalana, on la síl·laba tònica és indicada sempre ben clarament, millor que a la italiana, on cal saber que l'accent va sobre la primera síl·laba dins *cantano* (oc. *càntan*) i en la penúltima dins *romano* (oc. *roman*).

3. La grafia indica el to de la frase. Si dic: *Vòl demorar tot sol*, amb el mot *sol*, dit al mateix nivell que les altres paraules, és una frase afirmativa. Si dic: *Vòl demorar tot sol?*, amb el mot *sol*, dit a un nivell més alt, és una frase interrogativa. És la puntuació, tant en occità com en altres llengües d'Europa, la que permet –d'una manera més o menys aproximada– d'indicar en quin to hem de dir les frases escrites. Això no planteja cap problema.

Hi ha, doncs, grafies que són més o menys fonològiques. Per a indicar l'oposició fonemàtica /s/ ~ /z/ val més escriure la *quasi-simultaneïtat* que no pas la *quasisimultaneïtat*; com que en-

Tots  
els llibres  
**QUE TU VOLS**  
ara  
i a casa



www.llibres.com

tre vocals la lletra s es llegeix z, caldrà explicar que en la segona grafia cal evitar de llegir [zizi]! Els membres de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, que van reformar, fa un quant temps, la grafia de Pompeu Fabra, passant de la *quasi-simultaneïtat* a la *quasisimultaneïtat*, no van tenir en compte el principi de fonològicitat i van aixecar una polèmica espectacular que encara dura. Per contra, quan l'any 1990 l'Acadèmia Francesa decidí que es podia escriure *asséner* amb un accent agut, ningú no va trobar que això fos una complicació. Un accent de més, en aquest cas, era una norma fonològica, i doncs, una simplificació.

**-Per tant, un guionet de més o un accent de més no és pas sempre una complicació més?**

-Exactament! Quan teniu una llengua que té per norma d'escriure un *avènement* i un *événement*, un *portefeuille* i un *porte-monnaie* us direu: «O jo sóc boig o són els acadèmics que són uns beneïts i uns sàdics que volen torturar milions d'escolars que mai en la vida no arribaran a memoritzar tantes besties!» Més aviat és la segona suposició la que considero bona. Però, en una llengua com l'occitana, que té una

codificació immensament superior a la codificació gràfica del francès, els accents i els guionets hi tenen com a funció que la grafia sigui fonològica. I com més fonològica és la grafia, més senzilla ens resulta.

Quan s'escriu *Un cop era, un ome arribet e diguet qu'era prest a crompar aquel castel*, això no era pas una grafia més simple, amb el pretext que no hi havia cap accent gràfic. És més simple, pel fet que és més fonològic, d'escriure: *Un còp èra, un òme arribèt e diguèt qu'èra prèst a crompar aquel castèl*. L'aplicació del principi fonològic és l'autèntica simplicitat.

**-És fonològic escriure *la sal* i *lo cèr*?**

-No! No anirem pas ara a divertir-nos reformant aquest punt de la nostra grafia. Un cert respecte per l'etimologia és una restricció indispensable del principi fonològic; és així com ens integrem dins la Romània; és a dir, que l'occità s'escriu com les altres llengües de la família: el català, en primer lloc, però també l'espanyol, el portuguès i l'italià.

Això fa que ben sovint, per als fonemes /s/, /z/, /t/, etc., l'única actitud raonable sigui la d'utilitzar l'energia, no per a reivindicar una millor adequació a l'etimologia o a no sé pas

quin altre principi, sinó per a memoritzar la norma oficial.

Ara bé, no hem de fer que aquest raonament inatacable imposi censura a tota reflexió sobre les qüestions de la norma. El principi fonològic és bàsic.

**-Quan hi ha més d'una norma en circulació, què cal fer?**

-És veritat que trobem grafies diferents com ara *consí* i *cossí*, i fins i tot formes diferents com *lo referendum* (pronunciat com si s'escrivís *referendum*), *lo referèndom*, *lo referèndum*. És el resultat de la tria individual de cada lexicògraf. Això és una prova que per a una llengua de cultura, que té l'ambició de poder parlar de tot, cal una «acadèmia» encarregada de la norma, no solament gràfica sinó també lèxica. (No m'aferro al mot *acadèmia*: la denominació no és pas la cosa més és important.) El que necessita la llengua occitana és un organisme encarregat de la norma.

Tanmateix, no m'avergonyeixo de la nostra situació: fins i tot amb algunes incertituds marginals, en occità tenim una norma gràfica mil cops superior a la norma gràfica d'«Ancien Régime» de la llengua francesa, fardada d'aberracions petrificades.◆